

Kitap İncelemesi

Samet Onur, *Harezmi Türkçesi Fal Kitabı (Yıldızname-Divname-Kur'an falı-Kura falı-Tılsımlar)*, Akçağ Yayınları, Ankara 2022, 344 s. ISBN: 978-605-342-765-0

Burcu KAYA¹

¹ Öğretim Görevlisi, Yeditepe Üniversitesi, burcu.kaya@yeditepe.edu.tr,

¹ORCID: 0000-0002-4170-1677

Geliş Tarihi/Received

Kabul Tarihi/Accepted

e-Yayım/e-Printed

01.03.2023

02.03.2023

13.06.2023

Harezmi Türkçesi eserleri Hakaniye Türkçesi temelinde gelişen ancak Oğuz, Kıpçak ve diğer Türk boylarının ağızlarından alınan unsurlarla Çağatay Türkçesine geçişi göstermesi bakımından Türkoloji araştırmacıları için ilgi çekicidir. (Ata 2014: VII) Çeşitli boyların ağız özelliklerini yansıtmaları bakımından önem arz eden dönem metinlerinin (Heyet 2008: 87) bu çok katmanlı yapısı araştırmacıları karşılaştıkları her metinde farklı malzemelere ve sonuçlara götürmektedir.

Kısa bir süre önce Samet Onur tarafından yayımlanan *Harezmi Türkçesi Fal Kitabı: Yıldızname-Divname-Kur'an Falı, Kura Falı, Tılsımlar* adlı eser alan araştırmalarına yeni bir soluk kazandıracaktır. Yazmaya ulaştıktan sonra eseri araştıran Samet Onur, 1961 yılında Reşit Rahmeti Arat danışmanlığında eserin son 15 varlığının Yıldız Kandemir tarafından çalışıldığını, 1972 yılında ilk kez yayımlanan Necmettin Hacıeminoğlu'nun Türk Dilinde Edatlar adlı eserinde bu eserden faydalandığını ve eserin Kıpçak sahasına ait eserler arasında zikredildiğini kaydetmiştir. Ancak sonrasında adeta bir köşede unutulmuş bir eser olduğunu belirtir. (Onur 2022: 9)

Çalışmaya konu olan yazma, Topkapı Sarayı Müzesi Koğuşlar Bölümünde 1057 arşiv numarasıyla kayıtlı 129 varaktan oluşan bir eserdir. İlk 71 varakta Sirācū'l Kulüb'ün Harezmi Türkçesi tercümesi bulunmaktadır. *Harezmi Türkçesi Fal Kitabı* 71b-129b varakları arasındadır. Yazmanın ferağ kaydında 7 Mart 1362 yılında istinsah edildiği bildirilmiştir.

Eser "GİRİŞ" bölümü hariç altı ana bölümden oluşmaktadır.

Eserin "GİRİŞ" kısmında Harezmi tarihi ve Harezmi Türkçesinin yazı dili olması, yayıldığı coğrafya ve dil özellikleri detaylı bir biçimde sunulmuştur. Dönemle ilgili şimdiye kadar yapılan tanımlamalar üzerinde duran Samet Onur'un kendi görüşlerinde Türkçenin tarihi merhalelerini bütüncül bir bakış açısıyla ele aldığını görüyoruz. Dönemin ve eserlerinin incelenmesinde siyasi tarihin anlaşılmasının önemini yansıtan "GİRİŞ" bölümünde Harezmi Türkçesi dönemine ait diğer eserlere, morfolojik ve fonetik olarak ve hatta söz varlığı açısından kısaca değinilmiştir. Bu özellik bize çalışmanın karşılaştırmalı bir yöntemle vücuda getirildiğini göstermektedir.

"GİRİŞ" kısmı dört alt bölümden oluşmaktadır:

"*Harezmi Türkçesi Fal Kitabı Hakkında*" başlığı ile yazmanın fiziki özellikleri, istinsah tarihi, morfolojik özellikleri ve söz varlığından yola çıkılarak müellif nüshası hakkında bilgiler verilmiştir. Yazar, bu bölümde de karşılaştırmalı bir yöntem ortaya koyarak müellifinin bir Doğu Oğuz Türkü olduğunu, eserin ekseriyetle Eski Oğuz Türkçesine has söz varlığını yansıtmamasıyla tanıklattır.

"Eserin Muhtevası" başlığında yazmanın varaklarında bölüm bölüm hangi konuların işlendiği detaylı bir yazıyla bildirilmiştir. Yazmanın eksik bölüm ve varaklarından bahsedilerek bu eksikliklerin bilinçli olarak hizmet ettiği amaçlar üzerinde de yazarın görüşleri mevcuttur.

"Derkenar Notları" bölümünde yazar, yazmada derkenar notu olarak çeşitli kişiler için açılmış falların olduğunu belirtmiştir. Yazar, derkenar notlarındaki Şeyhî mahlaslı divan şairi Mevlânâ Sinan ve Anadolu Beylerbeyi Hamza Bey'e ait fallardan bahsederek eserin 15. yüzyılda II. Murat Han döneminde Edirne Sarayı'nda fal bakmak için kullanıldığı sonucuna varmıştır. Bu derkenar notları eserin Anadolu coğrafyasında kullanılmasının tanıklattırılması bakımından önemlidir. Aynı zamanda yazar bu notların Doğu ve Batı Türk lehçelerinin

özelliklerini içermesinin de filolojik açıdan önemi vurgulamıştır. Bu noktada Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesine has eklerden ve söz varlığından tümce düzleminde faydalanarak saray münecciminin hasebi hakkında bilgiler vermiştir.

1. **İNCELEME** kısmı dört alt bölümden oluşmaktadır:

“İMLA ÖZELLİKLERİ”

Yazarımız, Arap harfleriyle yazılan eserin özel imla hususiyetlerini varak ve satır numaralarını, eserdeki Arap harfli yazımlarını ve transkripsiyonlu halini paylaşarak özellikle ikili kullanımların, Uygur yazı geleneğiyle birleşip ayrıldığı noktaların altını çizmiştir. Ayrıca alıntı kelimelerin imlasına da değinerek Arap harfli metinlerde çoğunlukla gördüğümüz yazımda Türkçeleşme temayülüne dikkat çekmiştir.

“SES ÖZELLİKLERİ”

Eserin fonetik olarak incelendiği bölümde ünlü ve ünsüz harflerde görülen ses değişimleri, uyumları ve yitimleri satır numaralı ile tanıklanmış, tablolarla ikili kullanımların (adağ/ayağ vb.) doğrudan kaç kez hangisinin kullanıldığı gösterilmiştir.

“ŞEKİL ÖZELLİKLERİ”

Bu kısımda yapım ve çekim ekleri, sözcük grupları varak ve satır numaraları ile verilerek eserin dil bilimsel incelemesi yapılmıştır.

“OĞUZ VE KIPÇAK ÖZELLİKLERİ”

Bu alt bölümde yazar, ses özellikleri, şekil özellikleri ve söz varlığı alt başlıklarında eserdeki Oğuz ve Kıpçak unsurlarını titizlikle ortaya koymuştur. Dönem çalışmaları için oldukça önemli verilerin sunulduğu bölüm metodolojik olarak da yol göstericidir.

2. **TRANSKRİPSİYONLU METİN** başlıklı bölümde metnin Harezmi Türkçesi ile kaleme alınmış kısımları transkribe edilmiş olup Arapça dualar Arap harfleriyle yazılmıştır.

3. **TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM**

Bu bölümde metin Türkiye Türkçesine aktarılmış, dualar Arap harfleriyle yazılmıştır. Eserin Kur'an Fıal kısmında Türkçeye tercüme edilen ayetler sure adları ve ayet numaraları ile belirtilmiştir.

4. DİZİN

Bilimsel çalışmalar için önemli bir referans noktası olan dizin, söz konusu çalışmada da bize önemli bilgiler sunmakta. Dizin iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde madde başı her sözcüğün kökeni ve tür bilgisi verilmiştir. Birden çok anlamı olan sözcüklere numaralar verilerek varak ve satır numaralarıyla doğrudan o satırdaki anlamı belirtilmiştir. İkili yazımı olan aynı anlamdaki ve görevdeki sözcükler “→” işareti ile göndermeler yapılarak metnin zenginliği ortaya konmuştur. Birleşik fiilli şekiller, deyimler dizinde anlamlarıyla ayrıca yer alırlar.

“Arapça ve Farsça İbareler Dizini” başlığında verilen ikinci bölümde ise metinde geçen Arapça, Farsça dini ibareler ve tamlamaların Türkiye Türkçesi’ne tercümelemleri varak ve satır numaralarıyla verilmiştir.

5. ARAP HARFLİ MATBU METİN ÖRNEKLERİ

Esere konu olan yazmanın her bir bölümünden yani “Yıldızname”, “Divaname”, “Kur’an Falı”, “Kura Falı” ve “Tılsımlar”dan örneklerin sunulduğu bölümde yazarımız metnin orijinalinin değil de matbu halinin okuyucuyla buluşmasını uygun görmüştür. Türkoloji alanına henüz adım atan lisans öğrencileri için faydalı olabilecek bir seçim yapılmıştır.

Samet Onur’un titiz çalışmasının ürünü olan Fal Kitabı, Harezmi Türkçesi gibi önemli bir tarihi dönemin dil malzemesini zenginleştirmesi, Türk dilinin tarihselden moderne bütün evrelerinde lehçe hususiyetlerinin iç içe geçmişliğini tanımlatıp Türk dilinin bütüncül olarak ele alınması gerektiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Bilhassa metnin konusunun ve içeriğinin ilgi çekici olması da metnin tercih sebebi olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ata, A. (2014). *Nehcü'l-Ferâdîs (Dizin-Sözlük)*. TDK Yayınları, Ankara.
- Heyet, C. (2008). *Türk Dilinin ve Lehçelerinin Tarihi Seyri*, (Çev.: Mürsel Öztürk). TDK Yayınları, Ankara.
- Onur, S. (2022). *Harezmi Türkçesi Fal Kitabı (Yıldızname-Divname-Kur’an falı-Kura falı-Tılsımlar)*, Akçağ Yayınları, Ankara.